

Dr. Mustafa Imamović, professor emeritus

Pravni fakultet

Sarajevo

KLASNOST I NACIONALNOST U HISTORIOGRAFSKOM DJELU AVDE SUĆESKE

Jučer se 21. decembra navršilo deset godina od smrti Avde Sućeske, redovnog profesora Pravnog fakulteta Univerziteta u Sarajevu u penziji.

Pošto ovdje ima mladih ljudi kojima je Avdo Sućeska manje-više nepoznato ime, bit ću slobodan da prije svog tematskog izlaganja predstavim Avdu Sućesku sa nekoliko osnovnih podataka.

Rođen je 5. maja 1927. u Jasenici kod Rogatice. Školovao se u Sarajevu, a doktorirao na Pravnom fakultetu u Beogradu.

Avdo Sućeska se od mladih dana posvetio historijskoj nauci i univerzitetnoj karijeri i u njoj brzo ali sigurno prošao put od asistenta do redovnog profesora, direktora Orijentalnog instituta u Sarajevu i člana Akademije nauka i umjetnosti BiH. Bio je i ostao uzor mnogim generacijama naše nauke. Posebnu je odgovornost iskazivao prema jednom broju mladih ljudi koje je prihvatio kao svoje još neiskusne ali talentirane kolege, drugove i saborce. U njima je vidio buduće vodeće ličnosti naše historijske nauke, kojima je nesebično prenosio potrebna znanja, kontakte i neophodne informacije.

Najveći dio svog života i stvaralačke energije Avdo Sućeska posvetio je usponu i razvitku Pravnog fakulteta u Sarajevu kao nastavne i naučne ustanove, na kojoj je kao student, asistent i nastavnik proveo više od četrdeset godina. Formiranje nacionalne historije države i prava kao nastavne i naučne discipline na Pravnom fakultetu u Sarajevu i općenito u Bosni i Hercegovini, u velikoj mjeri djelo dr. Avde Sućeske. Profesor Sućeska pripada prvoj generaciji studenata Pravnog fakulteta u Sarajevu, na kojem je diplomirao 1950, nakon čega je izabran za asistenta na predmetu *Istorija države i prava naroda Jugoslavije*.

Još kao asistent Sućeska se opredijelio i odlučio za studij i proučavanje državno-pravnog razvitka Bosne osmanskog doba, sa težištem na dva posljednja vijeka turske uprave, tj. XVIII i prvu polovinu XIX stoljeća. Iz te je oblasti, prije svega na osnovu obimnih arhivskih istraživanja, napisao i objavio niz

značajnih radova koji su ga svrstali u red vodećih osmanista i pravnih historičara na prostorima bivše Jugoslavije, ali i šire u Evropi i svijetu. Tu svoju poziciju Avdo Sućeska je gradio strpljivim istraživačkim radom i velikom naučnom akribijom, kojom se odlikuju već njegovi prvi radovi i studije iz pedesetih godina, kao što su *Vakufski krediti u Sarajevu u XVI vijeku, Mjesto muteselima u lokalnoj upravi do tanzimata, Malikana - doživotni zakup državnih dobara u osmanskoj državi i dr.*

Kao sasvim svjesnu reakciju na dotadašnja tumačenja ekonomsko-političke i državno-pravne historije Bosne XVIII i XIX stoljeća, Avdo Sućeskaje 1965. objavio svoje najveće djelo, monografiju *Ajani – prilog izučavanju lokalne vlasti u našim zemljama za vrijeme Turaka*. Ovom monografijom i sa nešto kasnijom studijom *Seljačke bune u Bosni u XVII i XVIII stoljeću* (1969), Sućeska je izvršio svojevrsnu revoluciju u bosanskoj i općenito jugoslavenskoj historijskoj nauci uvođenjem klasne komponente u razmatranje povijesti Bosne i bosanskih muslimana, tj. Bošnjaka. Time je cjelokupna pozicija Bošnjaka u Osmanskom carstvu redefiniрана, što je Sućeska eksplicirao u studiji *Položaj Muslimana u osmanskoj državi*, objavljenoj 1974. godine.

Na tom tragu, Sućeska je tokom godina svog plodnog naučnog rada napisao i objavio brojne studije, članke i rasprave o različitim pravnim i političkim pitanjima historije Bosne i okolnih zemalja osmanskog vremena. Posebno se bavio pitanjima ustroja, evolucije i pravnog reguliranja agrarnih, u prvom redu čiflučkih odnosa i poreskim sistemom, te njihovim ekonomskim, demografskim i političkim posljedicama. Ovim problemima prof. Sućeska je posvetio više velikih studija među kojima su *Popis čifluka u rogatičkom kadiluku iz 1835. godine, Prvi pokušaj regulisanja agrarnih odnosa u BiH u XIX stoljeću, Evolucija u nasljeđivanju odžakluk timara u Bosanskom pašaluku, Ekonomske i društveno-političke posljedice pojačanog oporezivanja u Osmanskom carstvu u XVII i XVIII stoljeću, Uticaj migracionih kretanja na oblikovanje agrarnih odnosa u BiH u periodu osmanske vladavine itd.*

Avdo Sućeska je u ovim i drugim svojim radovima jasno pokazao da proces čiflučenja nije samo vodio i doveo do uspostavljanja novih staleških i klasnih odnosa u bosanskom agraru nego je istovremeno izazvao značajne demografske promjene i pomjeranja u strukturi stanovništva Bosne i Hercegovine, što se posebno odrazilo na njegov nacionalno-politički razvitak. Još prije pojave Avde Sućeske u nauci je bilo napora i pokušaja da se historija osmanskog doba razmatra kroz njegovu socijalno-ekonomsku strukturu. To se, međutim, radilo uglavnom deduktivnom metodom, tako što su se opće zakonitosti u razvitku društveno-ekonomskih formacija i klasnih odnosa, kao već navodno

dokazanih činjenica, apstraktno primjenjivale na historiju osmanske i postosmanske Bosne. Sve se to miješalo sa brojnim nacionalističkim natruhama građanske historiografije i njenim paternalističkim pogledima na Bosnu i njenu prošlost. Nasuprot tome, profesor Sućeska je išao induktivnom metodom, od pojedinačnih ka općim činjenicama i zaključcima. On je s dubokim uvjerenjem prihvatao Marxovo učenje o proizvodnim odnosima, društvenim klasama, ekonomskim formacijama i pravnompolitičkoj nadgradnji, ali je potvrdu za njegovu aplikaciju na konkretne bosanske prilike tražio u izvornoj arhivskoj građi. U tom su smislu svi njegovi radovi zasnovani na obimnim istraživanjima izvorne građe po arhivima i bibliotekama Sarajeva, Istanbula, Beča, Ankare, Minhena itd. On je tako, s pravom, u naučnim raspravama često isticao, pozivajući se na Marxa, da su ga njegova istraživanja dovela do rezultata koje izlaže. Tu je obično dodavao Marxovu konstataciju iz Komunističkog manifesta, da je historija svakog dosadašnjeg društva, osim prvobitne zajednice, historija klasnih borbi.

Do pojave originalnih naučno-istraživačkih radova prof. Sućeske, klasna struktura osmanske Bosne svodila se na njenu vjersku komponentu i podjelu. Smatralo se i pisalo tako kao da su svi muslimani pripadnici jedne klase ili jednog vladajućeg staleža, dok su svi kršćani ili hrišćani pripadnici potčinjene klase. Profesor Sućeska je svojim brojnim studijama i raspravama nedvosmisleno pokazao da je među muslimanima u Bosni osmanskog razdoblja, bez obzira na vjersku solidarnost, postojala jasna, a često i oštra staleška, odnosno klasna podjela. On je svojim istraživanjima otkrio muslimansko seljaštvo kao temeljnu i najbrojniju društvenu skupinu među Bošnjacima i izveo ga na pozornicu historijskih zbivanja. Nacionalistička srpsko-hrvatska historiografija uporno se držala političke predrasude po kojoj «muslimanski element» u Bosni čine «bezi i gradska fukara». Odatle se u službenoj historiografiji historija Bosne svodila na historiju srpskih seljaka XIX i prve polovine XX stoljeća. Avdo Sućeska je svojim spisima argumentirano razbio taj mit kao osnov srpske nacionalističke hegemonije u zvaničnoj historiografiji. Iz njegovih istraživačkih studija snažno je izronila ogromna bosanskomuslimanska seljačka masa, kao osnov i stalno vrelo bošnjačkog naroda, odnosno nacije.

Pored toga, profesor Sućeska je dao odlučujući doprinos legitimiziranju proučavanja nacionalno-političkog razvitka bosanskih muslimana, odnosno Bošnjaka. Taj se doprinos ogleda prije svega u njegovom hrabrom nastojanju da bošnjački intelektualci steknu pravo da slobodno razmišljaju o povijesnoj sudbini svog naroda. Početkom septembra 1969. u Ohridu je održan Peti kongres historičara Jugoslavije, na kojem se raspravljalo o etničkim i nacionalnim procesima na jugoslavenskom tlu od doseljavanja Slavena do kraja Drugog

svjetskog rata. Ovaj je kongres ušao u historiju kao prvi veliki znanstveni forum na kojem je nacionalno pitanje Bošnjaka postavljeno kao legitimna naučna tema. U tom je pogledu ključno mjesto imao referat profesora Sućeske o *«historijskim osnovama posebnosti bosanskohercegovačkih muslimana»*. Naučno veoma utemeljen, ovaj je referat postao osnovom za sva dalja istraživanja nacionalnog pitanja Bošnjaka koja su potom uslijedila. Taj se proces, bez obzira na sve otpore i pritiske, ali i političke rizike koji su se u vezi s njim javljali, nije više mogao zaustaviti. Onima koji su u tom pogledu kalkulirali i kolebali se Avdo je znao često reći, opet parafrazirajući Marxa iz Manifesta, da proleterima nemaju šta da izgube osim vlastitih okova, a dobit će cijeli svijet. Avdo je dosljedno smatrao da svako napuštanje vlastite individualnosti predstavlja neku vrstu smrti. Življenje je razmišljanje za sebe i o sebi, kako za pojedinca tako i za narod. I pojedinac i narod prestaju postojati onda kada više nisu svjesni sebe.

Pri tome je prof. Sućeska uvijek vodio računa o unutrašnjim konstelacijama i odnosu snaga u tadašnjem bosanskom i jugoslavenskom društvu. Drugim riječima, profesor Sućeska je bio historičar sa razvijenim osjećanjem filozofije povijesti i datih političkih realnosti.

Danas se s pravom može reći da se Avdo Sućeska, kao rijetko ko prije njega, stručno i kvalificirano, bavio državnopravnom historijom Osmanskog carstva i posljednjim stoljećima njegove vladavine na Balkanu i državnopravnim elementima u prošlosti južnoslavenskih naroda pod turskom vlašću. Avdo Sućeska je spojio u sebi temeljna pravnička znanja s dobrim poznavanjem i savjesnom primjenom Marxovog historijskog metoda. On je obradi državnopravnih problema Bosne i okolnih zemalja pristupao kao pravi studijski radnik u oblasti historije. Pri tome je sa lijepom i svestranom širinom realistički zahvatao probleme bez ikakvog idealiziranja ustanova i odnosa prošlosti, kao izraza datih klasnih protivrječnosti.